

УДК 323(437)-054.72(=161.2)“XIX”

А. А. Яворський

ПОЛІТИКА КЕРІВНИЦТВА ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ ТА ЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У 20–30-х рр. ХХ ст.

У статті розглянуто політику керівництва Чехословаччини щодо іммігрантів у 20-30-х рр. ХХ ст. Автор простежив процес її трансформації впродовж зазначеного періоду та вплив на становище української еміграції, особливо працевлаштованих у Чехословацькій республіці українських робітників та інженерів. Значну увагу приділено розвитку “Російської акції допомоги” і проблемі визначення правового та соціального статусу українських емігрантів. Обґрунтовано думку про те, що погіршення становища українських емігрантів у 30-х рр. ХХ ст. дало поштовх їх об'єднанню у професійні організації та прийняттю чехословацького громадянства.

Ключові слова: українська еміграція, Чехословацька республіка, “Російська акція допомоги”, професійні об'єднання.

На початку 20-х рр. ХХ ст. Чехословаччина стала одним з центрів української міжвоєнної еміграції. Опинившись на території чужої для себе держави, емігранти потрапили під дію її юридичних законів. Водночас перед керівництвом Чехословацької республіки (ЧСР) постало питання врегулювання правового становища та адаптації до чехословацького суспільства вихідців з території колишньої Російської імперії та Галичини. Саме політика уряду ЧСР мала визначальний вплив на українську політичну еміграцію та її організації. Найбільше від неї залежало правове та матеріальне становище українців, які були працевлаштовані на території ЧСР.

Політику керівництва ЧСР щодо української міжвоєнної еміграції вивчали С. Віднянський [1], Т. Бровченко [2], З. Сладек [3] та ін. При цьому до уваги брали її становище загалом, а не окремих категорій. Отже, становище українських емігрантів та їх професійних об'єднань у 20-30-х рр. ХХ ст. в ЧСР потребує подальшого наукового дослідження.

Метою статті є дослідження впливу політики урядів Чехословаччини на становище української еміграції та її професійних об'єднань у 20-30-х рр. ХХ ст.

Однією з найбільших проблем для керівництва Чехословаччини стало надання прибулим іммігрантам засобів існування. Для цього у 1920 р. воно ініціювало акцію, метою якої була допомога емігрантам з колишньої Російської імперії та забезпечення їх повноцінної діяльності в галузі науки, техніки, економіки, культури та мистецтва. Навесні 1921р. було визначено основні контури майбутньої допомоги, яка отримала назву “Ruská rotopná akce” (“Російська акція допомоги”) [4, s. 20]. 24 червня 1921 р. частина представників Національних зборів ЧСР, очолена А. Гайном і К. Крамаржем, звернулася до уряду республіки з пропозицією розпочати надання допомоги біженцям. 28 липня 1921 р. постановою Кабінету міністрів Міністерству закордонних справ ЧСР була доручена організація і проведення “Російської акції допомоги”. Її підготовлений проект було передано Кабінету міністрів у листопаді 1921 р. Проведення акції очолив уповноважений представник міністра закордонних справ Е. Бенеша В. Гірса, а парламентську комісію для контролю за її здійсненням – один з лідерів парламентської фракції націонал-демократичної партії А. Гайн.

Проведення “Російської акції допомоги”, на думку більшості дослідників, було наслідком втілення в життя зовнішньополітичних пріоритетів керівництва Чехословаччини. Урядова коаліція ЧСР у своїй зовнішньополітичній доктрині враховувала можливість майбутніх змін у Росії та орієнтувалася на співробітництво з “ноювою Росією” без більшовиків. Визнавши СРСР фактично, урядові кола республіки аж до 1934 р. відтягували його юридичне визнання і встановлення дипломатичних відносин [5, с. 22].

Вже на початку акції було визначено її три основні цілі: 1) організація допомоги емігрантам без місця проживання і засобів для існування через виділення коштів та створення агентств із працевлаштування; 2) соціальне забезпечення для людей літнього віку та інвалідів, надання безкоштовного лікування хворим; 3) надання бажаним можливості завершити навчання, зокрема через створення емігрантських шкіл, а також – літературним, художнім та науковим працівникам продовжувати свою діяльність [6, s. 5].

Мету “Російської акції допомоги” було визначено досить широко, однак на початковому етапі Міністерство закордонних справ ЧСР попереджало, що “метою акції є не тільки живити, але привести до роботи, головню розумової, і саме в такому напрямку, щоб підтримувані могли застосувати її в домашніх умовах на благо свого народу” [6, s. 5]. Дане зауваження кожна з зацікавлених сторін тлумачила по-своєму, що в майбутньому привело до певних суперечок між Міністерством закордонних справ ЧСР та емігрантами. Окрім того, за задумом організаторів, вона мала короткочасний характер з урахуванням швидкої стабілізації в Росії [6, s. 14-15].

Спершу “Російська акція допомоги” розвивалася у двох напрямках. Перший було спрямовано на надання допомоги голодуючим України та Росії (до середини 1922 р., коли діяльність іноземних благодійних місій була заборонена радянською владою), другий – на вирішення проблеми біженців, що перебували у Чехословаччині [3, с. 31]. Всього на цю акцію з державних фондів ЧСР протягом 1921–1937 рр. було виділено понад 500 млн чеських крон. Найбільше фінансування виділялося у 1924 р. (100 млн чеських крон), найменше – у 1937 р. (2,8 млн чеських крон). Незважаючи на такий масштабний характер фінансової допомоги, в перерахунку на чисельність еміграції, значні потреби великої кількості її організацій та установ, виділена сума забезпечувала окремим емігрантам та їх родинам тільки доволі скромне життя [1, с. 95].

Для регулювання напливу емігрантів при Міністерстві соціального забезпечення ЧСР було створено спеціальний відділ у справах еміграції. Уряд проводив своєрідний відбір, бажаючи зосередити в Чехословаччині тільки студентство, вчених, письменників та ін. діячів культури. Він не тільки "фільтрував" вже прибулих іноземців, але й сам активно сприяв переселенню названих груп до Чехословаччини. Окрім того, урядові кола ЧСР виділяли іммігрантам матеріальну допомогу, постачаючи через їх організації необхідні їжу, одяг тощо [5, с. 26].

У середині 20-х рр. XX ст. почався перегляд "Російської акції допомоги", що знаменувало собою початок другого періоду перебування емігрантів у Чехословаччині. У 1927 р. Міністерство закордонних справ ЧСР розробило план поступового скорочення програми допомоги. При цьому основна увага зверталася на те, які з численних емігрантських організацій слід було зберегти. За задумом чехословацьких урядовців, фінансову підтримку потрібно було надавати тільки Українському соціологічному інституту та Українській економічній академії (Українська Господарська Академія) в Подєбрадах. Решта українських емігрантських організацій та установ залишалися без допомоги з бюджету ЧСР [3, с. 34-35]. У 1934 р. Міністерство народної освіти ЧСР і Міністерство сільського господарства ЧСР відмовилося підтримувати російські та українські організації, більшість з яких були закриті [3, с. 36].

Така трансформація позиції керівництва Чехословаччини стосовно емігрантів у середині – кінці 20-х рр. XX ст. була викликана, на думку Т. Бровченко, наступними причинами: 1) тимчасовість характеру "Російської акції допомоги"; 2) акція від самого початку була об'єктом внутрішньополітичної боротьби і критики з боку Міністерства фінансів ЧСР, оскільки потребувала значних асигнувань з державного бюджету; 3) 1925 р. відбувся перший масовий випуск російських та українських студентів-емігрантів з вищих навчальних закладів, що привело до виникнення проблеми їх працевлаштування, оскільки чехословацьке господарство не потребувало такої кількості спеціалістів; 4) наслідком світової економічної кризи стало скорочення бюджету ЧСР, через що проблема фінансування "Російської акції допомоги" набула особливої актуальності; 5) зміна чехословацької зовнішньої політики, в тому числі визнання СРСР; 6) розвиток самостійницьких тенденцій на Підкарпатській Русі за участі українських емігрантів, які Прага розцінювала як загрозу цілісності держави [2, с. 12-13].

Дослідник П. Черник у свою чергу наголошує, що до зміни політики чехословацького уряду привели насамперед світова економічна криза початку 1930-х рр. та загострення внутрішньополітичної боротьби в ЧСР, зокрема зростання впливу чеських соціалістів, які традиційно підтримували проросійський напрям у зовнішній політиці [8, с. 174]. На внутрішньополітичну боротьбу як причину згортання "Російської акції допомоги" вказує і один з керівників української еміграції в ЧСР М. Шаповал у своєму листі від 29 вересня 1929 р. до громадського діяча Ю. Колларда. Проте основними противниками допомоги українським емігрантам він називає не соціалістів, а націонал-демократів, під контроль яких перейшло Міністерство закордонних справ ЧСР. М. Шаповал зазначав, що незважаючи на персональну підтримку і визнання українців заступником міністра закордонних справ К. Крофтом, його партія (націонал-демократи) "не визнає нас, визнаючи при тім лише "єдину-неділиму" і для неї працюючи завзято... вони не будуть підтримувати "всіх тих", що агітують проти єдноти "на сході". Ось тому уряд ЧСР прийняв постанову про ліквідацію наших шкіл і організацій" [8, с. 368].

Як одну з зовнішньополітичних причин зміни політики уряду ЧСР по відношенню до українських емігрантів, поряд з визнанням СРСР, слід також назвати позицію Польщі. Внаслідок підписання польсько-чехословацького договору 24 квітня 1925 р., який врегулював прикордонний конфлікт навколо Тешинської Сілезії, між Польщею та ЧСР почали встановлюватись добросусідські відносини. Проте перебування на території Чехословаччини українських емігрантів з Галичини, які не вважали себе громадянами Польщі і своїми діями шкодили її інтересам, викликало занепокоєння польських урядових кіл. Тому підтримку та фінансування цієї категорії емігрантів керівництво ЧСР сприймало негативно. Про це у вже згаданому листі до Ю. Колларда писав і М. Шаповал, зазначивши нарікання польського уряду, що "польські підданці їздять вчитися в Подєбради, Прагу до українських шкіл" [8, с. 368].

Як вихід з такого становища і з метою захисту своїх інтересів українські емігранти об'єднувалися в організації, що фінансувалися не за рахунок дотацій з бюджету ЧСР, а на основі внесків самих українців. Якщо раніше переважало створення культурно-просвітницьких і наукових товариств та спілок, то в кінці 20-х – 30-х рр. XX ст. частіше виникали професійні об'єднання. Саме у цей період були створені Український всепрофесійний робітничий союз (УВРС, 1928 р.), Українське аграрне товариство (1929 р.), Українське педагогічне товариство (1930 р.), Товариство українських інженерів з центром у Празі (1930 р.) та ін. Водночас вже існуючі та новостворені українські емігрантські організації об'єднувалися у загальні структури, що розширювало можливості для їх діяльності. Такими об'єднаннями стали Союз українських інженерів на еміграції (Подєбради, 1930 р.), Союз українських емігрантських організацій, Союз українських провінційних організацій та ін.

Окрім згортання "Російської акції допомоги", виникненню професійних об'єднань сприяли і ускладнення правового та соціально-економічного становища українських емігрантів.

Ще на початку свого перебування у Чехословаччині емігранти з території колишньої Російської імперії зіткнулися з проблемою визначення їх правового статусу в цій державі. 31 січня 1922 р. часопис "Последние новости" повідомив про опубліковане чеським урядом розпорядження, яке приписувало всім російським та українським підданам на території Чехословаччини отримати в "Російському відділі" Міністерства закордонних справ ЧСР особливі посвідчення для проживання – т.зв. "прукази". "Російський відділ" їх видавав на 3 або 6 місяців, а поліцейне управління та місцеві поліцейні органи – на 1 рік. Біженці, що не мали жодних доходів, могли отримати ці паспорти за рекомендацією однієї з офіційно зареєстрованих

емігрантських організацій чи двох чехословацьких громадян, відомих Міністерству закордонних справ ЧСР [10, с. 14]. Єдиною умовою для дозволу на довготривале проживання в Чехословаччині було зобов'язання емігранта до визначеного часу знайти роботу, щоб жити без допомоги держави чи її добровільних організацій [11, с. 94]. При виїзді за кордон емігранти, як і громадяни Чехословаччини, отримували т.зв. "цестовні паси" (закордонні паспорти) [5, с. 40].

Правовий статус емігрантів регулювався також міжнародними договорами в рамках Ліги Націй. Такими були міжнародні угоди 1922, 1924 і 1928 рр., до яких приєдналися більшість європейських держав. Одним з головних елементів цієї міжнародно-правової регламентації було те, що емігранти зі сходу Європи, як бездержавні громадяни, отримували можливість користуватись т.зв. нансенівськими паспортами (за прізвиськом Ф. Нансена, верховного комісара для біженців при Лізі Націй). Спеціальна конвенція 1933 р. прирівнювала бездержавних "нансенівців" у правах на працю, навчання, соціальну опіку тощо до громадян країни перебування або до найбільш привілейованих чужинців [12, с. 59].

У січні 1930 р. Міністерство закордонних справ ЧСР поширило циркуляр про заміну "пруказів" нансенівськими паспортами, на які клеїли марки вартістю в 5 франків. Від оплати цих марок було звільнено бідних, інвалідів та студентів [10, с. 14]. Українські емігранти, які походили з Наддніпрянщини, згідно з постановою Міністерства Закордонних Справ ЧСР повинні були отримати нансенівський паспорт з зазначенням: "původem rus, který dosud nenabyl jiné státní příslušnosti" ("походження російського, що досі не набув жодної іншої державної приналежності") [12, с. 1]. Отже, їхню національність у паспортах було зазначено не українською, а російською. Українські емігранти, що походили з території колишньої Австро-Угорщини, отримували не нансенівські паспорти, а тимчасові документи на побут у ЧСР без паспорта. Ці тимчасові документи прикріплювали їх до тієї держави, де вони з виходом цього закону перебували. Жодне консульство не бажало видавати візи для галичан, через що ті були позбавлені можливості виїхати за межі Чехословаччини [15, арк. 170 зв]. Цією постановою українська еміграція була розділена на дві частини. Вихідців з Наддніпрянщини зараховували до складу російської еміграції, відбираючи в них власну національність, а галицько-буковинських українців змушували легалізуватись і отримувати паспорти тих держав, які окупували підконтрольні колишній Австро-Угорській імперії українські землі [12, с. 1].

Ситуацію ускладнював також той факт, що нансенівські паспорти давали значно менше вигод для поїздки за кордон, ніж "цестовні паси" (закордонні паспорти ЧСР), якими українські емігранти користувались до цього часу. Перебуваючи за кордонами ЧСР з "цестовним пасом", вони, як і громадяни республіки, користувались опікою чехословацьких представників у європейських державах. Володіння нансенівським документом давало право звертатися тільки до спеціально уповноважених представників комісара у справах біженців [5, с. 40].

У результаті активності українських емігрантських кіл, що виступали проти дискримінації української національності, 17 червня 1930 р. уряд Чехословаччини видав розпорядження про заміну в чеському і французькому варіантах тексту нансенівських паспортів, які видавали українцям, визначення "rus" - "russe" на "ukrajinec" - "ucrainien". У заявах на отримання паспорта потрібно було дописувати прохання про внесення до нього відповідних змін за пропонуванням зразком: "Žádám důrazně správné označení mé ukrajinské národnosti v nansenovském pase" [15, с. 2].

Окрім того, керівництво ЧСР погодилося на внесення відповідних змін у вже видані українцям нансенівські паспорти [15, с. 1]. На практиці реалізація цієї постанови дещо затягнулася, а перші письмові звернення українців до Міністерства закордонних справ ЧСР почали надходити тільки з 1931 р. [11, с. 95].

Домовленості щодо біженців, прийняті на міжнародних форумах під егідою Ліги Націй, мали загальний та рекомендаційний характер, без будь-яких зобов'язань з боку держав, які до неї входили. При застосуванні норм угод на території Чехословаччини, її уряд у першу чергу керувався законами та інтересами республіки. Емігранти у своєму статусі не були наближеними до громадян країни проживання і по суті залишалися у безправному становищі. Так, для українців існували обмеження в переїздах, заборона проживання на території з українським населенням (на Підкарпатській Русі та в Словаччині), вони не могли найматися на державну службу тощо [11, с. 95].

На початку 20-х рр. ХХ ст. становище українських робітників характеризувалося відносною свободою в плані працевлаштування на роботи, що не вимагали кваліфікації. На кваліфіковану роботу, як правило, емігрантів не приймали, оскільки на цю роботу найчастіше наймалися представники корінних національностей (чехи, словаки, німці). Тому українські робітники працювали у тих сферах, які в чехів не були популярними (сільське господарство, лісозаготівлі тощо). Оплата праці на таких роботах визначалася сезоном або часом служби робітника. Наприклад емігранти, які працювали на роботодавця більше року, отримували 200 крон місячної заробітної плати при забезпеченні продуктами харчування, житлом, пранням білизни та ін. На початку роботи працівникам платили 100-150 крон [16, с. 50].

У кінці 20-х рр. ХХ ст. у світі розпочалася економічна криза, відома в історії як "Велика депресія". Її негативними наслідками для ЧСР стало падіння промислового виробництва (у 1933 р. його рівень становив лише 60 % порівняно з 1929 р.) [18, с. 86], заробітна плата знизилася на 50-60 % [18, с. 86], а безробіття досягло близько 1 млн осіб [19, с. 422]. Щоб зменшити кількість безробітних серед своїх громадян, уряд Чехословаччини вдався до протекціоністської соціальної політики. Так, 13 березня 1928 р. парламент ЧСР прийняв закон про охорону національного ринку праці. Згідно з ним було введено обмеження в прийомі на роботу іноземців, що прибули в ЧСР після квітня 1923 р. [10, с. 16]. До обов'язків Міністерства соціального забезпечення ЧСР входило виокремлення тих осіб, які підпадали під категорію "іноземці". Ними вважали тих, хто мав паспорт іншої держави або не мав чехословацьким громадянством [11, с. 95].

У кінці січня 1933 р. Міністерство внутрішніх справ ЧСР видало розпорядження місцевим урядам про контроль за наявністю у всіх чужинців дозволів на працю. Кожний працедавець, який мав у себе на роботі іноземця, зобов'язувався продовж трьох днів повідомити про нього відповідний земський уряд. Якщо робітник не мав дозволу, то він мав звернутись до будь-якої української емігрантської організації, яка мала право звертатися з цим питанням до відповідних державних органів ЧСР. Для цього необхідно було подати прохання, долучивши до нього "посвідку, чи посвідки про час перебування від поодиноких громадських чи поліційних урядів місця побуту від 1 травня 1923" [15, арк. 317]. Особа, яка прибула в ЧСР пізніше, постійного дозволу на працю отримати не могла. У такому випадку термін дії дозволу складав 1 рік, а прохання про його отримання міг робити безпосередньо працедавець. При цьому необхідно було зазначити, що робітник, за якого клопотався працедавець, є "українським емігрантом" [15, арк. 317].

У законі про охорону праці перед чужинцями також містився пункт, згідно з яким право на працю могли отримати тільки ті емігранти, які безперервно проживали на території Чехословаччини з 1 травня 1923 р. і жодного разу не перетинали її кордон. В іншому разі це право він втрачав [15, арк. 262]. Ситуацію ускладнювала обставина, за якою і робітники-чехи могли вимагати звільнення чужинця з роботи. У такому випадку керівництво підприємства зобов'язувалося цю вимогу виконати. Внаслідок цього багато українських емігрантів, які змогли працевлаштуватися, втрачали місце роботи.

Протекціоністська соціальна політика уряду ЧСР найбільше вплинула на становище українських інженерів. Відсутність чехословацького громадянства ставало їм на перешкоді в отриманні посад у державних та приватних установах. Декому з українців, завдяки знайомствам, вдавалося влаштуватися тільки на технічні посади [19, с. 72], на які, через важкі умови праці, відмовлялися йти чехи. На засіданні Ради Міністрів ЧСР 21 травня 1937 р. було ухвалено зміни до закону про охорону національного ринку праці. Згідно з ними право на працю надавали іноземним громадянам з огляду на взаємовідносини Чехословаччини з державами, громадянами яких їх вважали.

Іншим нововведенням стала вимога надати відомості ("евіденцію") про вже видані раніше дозволи на працю. Кожні два роки їх потрібно було подавати до державного органа, що їх видав, з доказами законності передумов для отримання права на працю. При цьому, якщо іноземець виїздив за межі ЧСР назавжди або тимчасово, він його втрачав. Водночас вводили в дію принцип, за яким "уряд, що посвідку видав, може наслідки перерви побуту простити будь-то з причини взаємності, або з інших надзвичайних причин" [20, с. 4], тобто ця вимога не була категоричною до виконання.

Через скрутне матеріальне становище української еміграції та проблеми з її працевлаштуванням, надія на професійні об'єднання не справдилась. Нестабільне наповнення бюджетів професійних товариств та спілок не дозволило їм розгорнути активну діяльність у справі допомоги українським емігрантам. Незважаючи на відсутність необхідної матеріальної бази, вони залишалися одними з найактивніших серед організацій української еміграції.

Другим способом для українців полегшити своє становище стало прийняття чехословацького громадянства, "аби не витикали нам, що ми чужинці, і що їм забираємо хліб" [15, арк. 280]. При цьому натуралізацію українських емігрантів не вважали зрадою чи відступом від власної національності [21, с. 4]. З одного боку, це давало можливість вижити в умовах тотального безробіття і втрати засобів існування, а з іншого – привело до скорочення чисельності української еміграції в ЧСР, оскільки українці остаточно інтегрувалися в чехословацьке суспільство.

На практиці траплялися випадки, коли українські емігранти отримували відмову у наданні права на побут у ЧСР. Зокрема відомо про двох галичан і двох втікачів з території УСРР, які влітку 1931 р. прибули до Чехословаччини. Вони не тільки не отримали права на побут, але й трьох із них було депортовано. Тільки один із цих емігрантів стараннями УВРС зміг залишитися на нелегальному становищі [15, арк. 310]. У серпні 1931 р. з містечка Михайлівці (Східна Словаччина) місцева влада вислала за межі ЧСР емігранта Гутника. Причиною такого кроку стала відсутність польського паспорта і те, що він був "обтяжувачим чужинцем" [15, арк. 83].

Оскільки втікачів з Галичини вважали польськими громадянами, то ставлення до них з боку чехословацьких урядових кіл було досить обережним. У результаті переважну частину новоприбулих галичан депортували за межі ЧСР, найчастіше туди, звідки вони прибули. При цьому кожний політичний емігрант, якого вислала за межі Чехословаччини, мав право обирати, куди виїжджати. Цим найчастіше користувались вихідці з Галичини, які не бажали повертатися на підконтрольні Польщі території. Найбільш зручним варіантом для них була Німеччина, яка на той час перебувала в поганих відносинах з поляками і надавала притулок втікачам з території Другої Речі Посполитої [15, арк. 310 зв].

У відповідь українські емігрантські організації у 1936 р. підписали спільний меморандум, який надіслали президентові ЧСР, міністерствам, Земським та повітовим урядам, сенаторам, послам та ін. представникам керівництва Чехословаччини. Результатом цієї акції стало призупинення виселення українських емігрантів за межі ЧСР [23, арк. 5].

Осіб, які не мали права на побут у ЧСР, місцева влада часто змушувала брати польські паспорти. При цьому вони втрачали права, якими користувалися українські емігранти, оскільки ставали польськими громадянами. Продовження терміну дії польського паспорта на території Чехословаччини коштувало 250 чеських крон, а податок на дозвіл проживання з цим документом сягав 400 чеських крон. Для переважної більшості українців ці суми були непосильні, через що власники польських паспортів опинялися у вкрай скрутному становищі [15, арк. 314 зв]. Так, в одному з листів управи УВРС за 24 березня 1933 р. згадано: "Ми завше і всім говорили: вистерігайтеся польських пасів, як чорт свяченої води, але нас не слухали, а тепер вже тяжко направляти ту помилку, яку товариші забираючи польські паси допустилися" [15, арк. 329].

У листі Українського Комітету до філії Української Селянської Спілки в Пілзні від 30 березня 1928 р. зазначено, що “з навязанням близьких стосунків поміж ЧСР та Польщею, Міністерство Закордонних Справ ЧСР не визнає більше українських емігрантів з Галичини за політичних емігрантів і не видає більше приказів жадаючи від них польські паси, як від польських горожан” [23, арк. 23]. Українці з Галичини ставали заручниками зовнішньої політики ЧСР.

Отже, політика керівництва ЧСР мала визначальний вплив на перебування української еміграції у цій державі. Її трансформація у кінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст., викликана комплексом внутрішніх та зовнішніх чинників, призвела до значного погіршення становища українських емігрантів, особливо працевлаштованих на чехословацьких підприємствах та установах. Для покращення соціально-економічних та правових умов власного існування українці створювали професійні організації, а згодом приймали чехословацьке громадянство. Незважаючи на припинення матеріальної допомоги емігрантам і протекціоністську соціальну політику керівництва держави, Чехословаччина залишалася однією з найбільш лояльних до української міжвоєнної еміграції країн Європи.

Джерела і література

1. Віднянський С. В. Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук у формі наук. доповіді: 07.00.02 / Віднянський Степан Васильович ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К., 1997. – 108 с.
2. Бровченко Т. С. Політика Чехословацької республіки щодо іммігрантів (20 - 30-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис... канд. іст. наук / Т. С. Бровченко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2007. – 16 с.
3. Сладек З. Русская эмиграция в Чехословакии: развитие “русской акции” // Славяноведение. – 1993. – № 4. – С. 28-39
4. Havel Ondřej Osudy ukrajinské emigrace v první Československé republice se zaměřením na vysoké školství (Ukrajinský vysoký pedagogický institut Mychajla Drahoňanova): disertační práce (Ph.D.). – Olomouc, 2012. – 162 s.
5. Серапионова С.П. Российская эмиграция в Чехословацкой республике (20-30-е гг.) / Е.П. Серапионова. – М.: Ин-т славяноведения и балканистики, 1995. – 196 с.
6. Československá pomos ruské a ukrajinské emigraci. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1924. – 128 s.
7. Sládek Z. České prostředí a ruská emigrace (1918-1938) / Z. Sládek // Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice 1919-1939 (Méně známé aspekty). - Praha : Slovanský ústav AV ČR, 1999. – s. 7-46.
8. Черник П. Україна в геополітичних концепціях Чехії та Словаччини ХХ ст. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2009. – Вип. 21. – С. 172–179.
9. Українська політична еміграція 1919-1945: Документи і матеріали. - К.: Парламентське вид-во, 2008. – 928 с.
10. Бочарова З. Деятельность правительства ЧСР по урегулированию правового положения русских эмигрантов / З. Бочарова // Русская акция помощи в Чехословакии: история, значение, наследие. - Прага : Русская традиция, 2012. - С. 11-18.
11. Бровченко Т. Участь Чехословацької республіки у міжнародному процесі врегулювання становища біженців (1921-1938) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Випуск 84. - 2006. – С. 93-95
12. Троцинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище [Текст] / В. П. Троцинський. – К.: Інтел, 1994. – 259 с.
13. Комунікат Виконавчої Комісії Українських Емігрантських Організацій в Ч.С.Р. – 1930. – 18 березня. – ч. 1. – 2 с.
14. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – ф. 3888. – оп.1. – спр. 9.
15. ЦДАВО України. – ф. 3888. – оп.1. – спр. 18.
16. Комунікат Виконавчої Комісії Українських Емігрантських Організацій в Ч.С.Р. – 1930. – 18 червня. – ч. 2. – 2 с.
17. Наша Спілка. – 1924. – ч. 4-5. – 96 с.
18. Коротка історія Чехії і Словаччини / За ред. проф. П. С. Федорчака. - Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 170 с.
19. Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001. – 658 с.
20. Український Інженер. – 1931. – ч. 1. – 88 с.
21. Комунікат Товариства Українських Інженерів. – 1937. – 22 червня. – Ч. 3 (10). – 4 с.
22. Робітничі Вісті. – 1931. – 24 грудня. – Ч. 4. – 12 с.
23. ЦДАВО України. – ф. 3940. – оп. 1. – спр. 1.
24. ЦДАВО України. – ф. 3839. – оп. 1. – спр. 39.

Яворський А. А. Політика керівництва Чехословакиї щодо українських емігрантів і їх професійно-навальних об'єдинень в 20-30-х роках ХХ століття

В статті розглянуто політику керівництва Чехословакиї щодо емігрантів в 20-30-х роках ХХ століття. Автором прослідковано процес її трансформації на протязі вказаного періоду та вплив на положення української еміграції, особливо трудоустроєних у Чехословацькій республіці українських робітників і інженерів. Значительне уваження уделено розвитку “Російської акції допомоги” і проблемі визначення правового і соціального статусу українських емігрантів. Обосновано думку про те, що удосконалення положення українських емігрантів у 30-х роках ХХ століття дало толчок їх об'єднанню в професійно-навальні організації і прийняттю ними чехословацького громадянства.

Ключові слова: українська еміграція, Чехословацька республіка, “Російська акція допомоги”, професійно-навальні об'єднання.

Yavorskiy A. A. Policy of Czechoslovakia government towards Ukrainian emigrants and their professional associations in the 20-30 years of XX century

The article discusses policy governance of Czech Republic towards Ukrainian immigrants in the 20-30 years of XX century. The process of its transformation during the period mentioned above and impact on the situation of Ukrainian emigration, especially employed Ukrainian workers and engineers in the Czech Republic are observed by the author. Special attention is paid to development of “Russian help stocks” and to the problem of determination legal and social status of Ukrainian immigrants. The idea has been proved about the fact, that deterioration of the Ukrainian immigrant’s position in 30 years of XX century gave impetus to their association of professional organizations and adoption of Czech nationality.

Key words: Ukrainian emigration, Czech Republic, “Russian help stocks”, professional associations.